

Belevingsaspecten van het tv-kijken bij 10- en 12-jarigen

Martine Bosscher

Heel wat discussies en onderzoeken handelen over kinderen en tv. Bijna altijd staat dan de tv-invloed op kinderen centraal: worden kinderen door het tv-kijken agressiever, luier, slimmer; gaan ze minder lezen, sporten, spelen; hoe zit het met de schoolresultaten; vermindert hun fysieke conditie; ...? Deze onderzoeksvragen worden steeds geformuleerd vanuit pedagogische bezorgdheid. Volwassenen voelen zich verantwoordelijk voor de kinderen en daarom proberen ze negatieve invloeden op te sporen om ze uit te sluiten. Onderzoek van die aard vertrekt vanuit de tv-beleving van volwassenen en zijn bijgevolg eenzijdig, want ze houden geen rekening met de eigen 'specifieke' tv-beleving van kinderen. In 1996 zette *Kind en Samenleving*¹ een onderzoek op het getouw naar de tv-beleving bij 10- en 12-jarigen. Met dit onderzoek geeft *Kind en Samenleving* een meerwaarde aan het publieke debat over kinderen en tv, en kunnen bijgevolg legitiemere en waardevollere standpunten en oordelen over kinderen en tv geformuleerd worden.

Onderhavig artikel geeft beknopt de resultaten weer van dit onderzoek. Er wordt een antwoord gezocht op de volgende vragen: welke motieven bewegen kinderen tot tv-kijken? Hoe staat spelen in relatie met tv-kijken? Welke plaats neemt het tv-kijken in t.o.v. het globale pakket aan vrijetijdsbezigheden? Kijken kinderen tv uit verveling? Welke gezinsregeling geldt er i.v.m. tv-kijken? Welke sociale processen spelen zich af tijdens het tv-kijken? Wat vinden kinderen van reclame en nieuws?

■ ONDERZOEKSMETHODE

De onderzoeksgegevens zijn afkomstig van een leeronderzoek² verricht in 1996 door studenten Communicatiewetenschappen van de K.U. Leuven in opdracht en onder begeleiding van *Kind en Samenleving*.

Dit onderzoek wil de gekende kijkcijfers overstijgen en een aantal belevingsaspecten van het tv-kijken bij kinderen in kaart brengen. Daartoe werd eerst een algemeen kwalitatief onderzoek opgezet, gevolgd door een kwantitatief onderzoek naar enkele bijzondere aspecten.

Het kwalitatieve onderzoeksmateriaal werd verzameld door leerlingen van 10 en 12 jaar een opstel te laten schrijven over tv. Met het doel voor ogen om zoveel mogelijk informatie te verkrijgen over de betekenis van tv voor kinderen, werd de titel van het opstel zo open mogelijk geformuleerd, nl. tv? In totaal schreven 334 leerlingen uit het vijfde of zesde leerjaar een opstel. 18 klassen uit zes verschillende scholen werden aangesproken. De leerlingen zijn afkomstig van scholen uit alle netten en in zowel verstedelijkte- als landelijke gebieden. Zowel gemengde scholen als meisjes- of jongensscholen kwamen in aanmerking.

Om de opstellen op een wetenschappelijk verantwoorde wijze te analyseren werd een trefwoordenlijst als analyse-instrument gehanteerd. De trefwoordenlijst werd samengesteld na een grondige lezing van de opstellen. Alle teksten van de kinderen moeten integraal gecoverd kunnen worden door de trefwoordenlijst. Hierdoor wordt het referentiekader van de kinderen m.b.t. tv-gedrag vanuit het onderzoeksmateriaal opgebouwd en wordt niet uitgegaan van bestaande theorieën: de beleving van de kinderen zelf staat centraal. Elk fragment uit elk opstel dient van een trefwoord voorzien te worden. Met behulp van het computerprogramma Kwalitan kan elk trefwoord geïsoleerd en gedetailleerd worden geanalyseerd. In het kader van dit onderzoek werd waardevolle informatie verzameld over de volgende thema's: de aantrekkingskracht van tv op kinderen, spelen in relatie met tv-kijken, reclame op tv, gezinsafspraken i.v.m. tv-kijken, sociale interacties tijdens het tv-kijken, tv en verveling, leerzaamheid van tv.

Het kwalitatief onderzoek leverde heel wat basismateriaal op omtrent het tv-kijkgedrag van 10- en 12-jarigen. Toch leek het ons interessant om het tv-gedrag op enkele punten nog verder kwantitatief (aan de hand van een vragenlijst) te onderzoeken.

In totaal werden 447 bruikbare interviews afgenomen en dit in 24 klassen van 13 verschillende scholen. De scholen waren gelijk gespreid over de diverse onderwijsnetten en in verstedelijkte en niet-verstedelijkte gemeenten en over de diverse Vlaamse provincies. Er is een evenwicht tussen de respondenten wat betreft het geslacht: 52,1% jongens en 47,7% meisjes. Deze respondenten bevinden zich voornamelijk in de leeftijdscategorieën van 10 tot 12 jaar (97,6%). De resterende kinderen zijn 9, 13 of 14 jaar (2,4%). Het grootste deel van de kinderen woont bij zijn beide ouders of in een nieuw herenigd

gezin (ouder + stiefouder), namelijk 86,6%. 10,7% heeft een alleenstaande ouder (9,4% van de kinderen woont alleen met zijn moeder). 1% van de kinderen woont bij zijn grootouders. De meeste kinderen zijn met twee of drie kinderen thuis (71,6%). 13,6% is enig kind. 14,8% van de kinderen is met vier kinderen of meer thuis. Ongeveer 75% van de kinderen heeft één of meerdere huisdieren. Bijna alle kinderen hebben in hun buurt een plaats om te spelen (96,6%). Ze spelen dan meestal in hun tuin (52,4%) of op de straat (24%).

■ ONDERZOEKSRESULTATEN

Vermits meer dan 99% van de respondenten thuis over minstens één tv-toestel beschikt, kan zonder meer worden beweerd dat het toestel zijn vaste plaats heeft in de Vlaamse huishoudens.

Die vaste plaats mag er dan wel zijn, dit betekent niet dat de tv een monopoliepositie inneemt. Buiten spelen, tv-kijken en muziek beluisteren, vormen het trio vrijetijdsbezigheden dat door 10- en 12-jarigen zowel het meest als het liefst beoefend wordt. Meer nog: *kinderen verkiezen het spelen boven het tv-kijken.*

Dat is niet de enige relatie tussen spelen en tv-kijken: tv-kijken inspireert het spelen: iets meer dan de helft van de kinderen zegt regelmatig een tv-programma na te spelen; en kinderen slagen erin te spelen tijdens het tv-kijken.

Niettemin heeft het tv-kijken een belangrijke plaats in het totale vrijetijdspakket van 10- en 12-jarigen en vinden deze kinderen *tv-kijken leuk*. Ze vinden het leuk om diverse redenen: het programma is tof, tv-kijken is ontspannend (vooral na de schooltaken), tv is een fijn middel tot tijdverdrijf (ze hoeven zich dan niet te vervelen) en (samen) tv-kijken is gezellig. Vanuit die motieven heeft het tv-kijken een wezenlijke plaats veroverd in het kinderleven: tv is een onvervreemdbaar deel van hun leven geworden, ze is even vanzelfsprekend als eten en drinken.

Dat tv een vooraanstaande plaats inneemt in het leven van de kinderen, blijkt ook uit het feit dat 52% van de kinderen verklaart vaak tot heel vaak met hun vriendjes over tv te praten.

Hoewel tv-kijken een flink aandeel opsloort van het totale vrijetijdsbestedingspakket van kinderen, blijkt het veelal een *gemakkelijkheidsoplossing* en een secundaire activiteit te zijn. 60% van de kinderen kijkt tv uit gewoonte. TV-kijken bij kinderen berust zelden op een expliciete keuze: kinderen kijken vaak uit gewoonte, uit verveling, bij gebrek aan speelkansen, in combinatie met andere activiteiten.

TV-kijken is haast nooit een individuele aangelegenheid, tv-kijken gebeurt meestal in gezinsverband, wat impliceert dat *tv-kijken een waar sociaal gebeuren is*.

Daar zitten vele kanten aan.

- TV-kijken wordt in bijna alle gezinnen door een kluwen van *afspraken en regels* aan banden gelegd. Tal van activiteiten, zoals de schooltaken, de hulp in het huishouden en het eten hebben voorrang op tv-kijken. TV-kijken wordt ook door tijdslimieten begrensd: er geldt een begin- of einduur, een regeling al naar gelang van de dag en/of een tijdsduur. Veelal gelden er ook restricties al naar gelang van de inhoud van de tv-uitzending: niet alle kinderen mogen kijken naar tv-programma's met naakt- of geweldscènes (resp. 81% en 43%). De meest verspreide tv-regelingen zijn de afspraken i.v.m. de schooltaken (62%) en het telkens toelating vragen (42%).
- 'Samen' tv-kijken vinden kinderen ontzettend fijn. De meest geliefde kijksetting is het hele gezin (82%). Centraal staat dan voor de kinderen de beleving van de *gezelligheid*: het samen lachen, praten, knuffelen, snoepen. Het programma 'as such' is dan van weinig belang. De ouders zijn ook geliefde meekijkers (88% moeder, 81% vader). 36% van de kinderen kijkt niet graag samen met broer of zus naar tv, omdat broer/zus hen stoort, hen pest of omdat ze dan de beste plaats voor de tv moeten delen. Uit het onderzoek blijkt dat heel wat kinderen verlangen om meer tv samen met hun vader te zien. 81% van de kinderen wil graag samen met vader naar de tv kijken, terwijl slechts 60% vaak tot regelmatig met vader naar tv ziet. Vrienden, neven en nichten, oma en opa worden slechts zelden vermeld als gezelschap bij het tv-kijken, huisdieren daarentegen wel. Samen met het huisdier naar tv kijken, is voor de meeste kinderen een beetje feestvieren (27% van de huisdierbezitters).
- Een ander sociaal aspect van het tv-kijken is de *ruzie*. Over tv-aangelegenheden wordt vaak ruzie gemaakt. 96% van de kinderen verklaart ruzie over tv te maken. In 45% van de gezinnen gaat het om sporadische ruzies, maar 41% van de kinderen beweert wekelijks (21%) of zelfs dagelijks (20%) ruzie te maken over tv. Meestal gaat het om woordenwisselingen tussen de kinderen onderling met als thema: het programma of de zitplaats. Gekibbel tussen ouders en kinderen i.v.m. tv-aangelegenheden komen iets minder voor, en dan gaat het meestal over het tijdstip, het programma, de tijdsduur en de geluidsterkte. Kinderen maken meer ruzie over tv-aangelegenheden met hun vader (21%) dan met hun moeder (14%). Uit de onderzoeksresultaten blijkt duidelijk: hoe meer overleg, hoe minder frequent er ruzie wordt gemaakt.

- Als er in gezinsverband naar tv wordt gekeken, wordt er in 32% van de gezinnen gezamenlijk *beslist* naar wat er gekeken wordt; vaak echter wordt de beslissing genomen zonder inspraak van de kinderen (21%) of door één van beide ouders. Opvallend hierbij is dat de vader vaker alleen beslist (12%) dan de moeder (9%).
- *Snoepen* en tv-kijken horen blijkbaar samen. 81% van de kinderen snoept regelmatig tijdens het tv-kijken. Snoepen tijdens het tv-kijken geeft voor de kinderen een meerwaarde aan de gezelligheid. Dit is evenwel slechts één van de activiteiten die kinderen combineren met tv-kijken. TV-kijken is voor kinderen immers *geen erg geconcentreerde bezigheid*. 83% van de kinderen verklaart regelmatig nog wat anders te doen tijdens het tv-kijken: eten, spelen, huiswerk maken, lessen leren, met speelgoed spelen, lezen, kleuren, tekenen, praten, vechten, ...

10- en 12-jarige kinderen staan eerder negatief t.o.v. reclame: 72% van deze kinderen vindt reclame ronduit vervelend. Er is te veel en steeds dezelfde reclame, de reclamespots zijn overwegend stom en ze werken meestal storend (het onderbreekt het programma). Slechts 34% van deze kinderen kijkt verder als er reclame wordt uitgezonden, de andere kinderen lopen van tv weg (om iets te halen om te eten of te drinken of om te plassen) of zetten het geluid af, of zappen naar een ander programma. Zelfs de reclamespots die nauw aansluiten bij de wereld van het kind zoals reclame voor cd's, speelgoed, computerspelletjes en snoep, scoren niet erg hoog: ± 60% vinden deze spots leuk. 60% van de kinderen vindt *tv leerzaam* omdat ze via tv beter leren lezen of een vreemde taal aanleren of omdat ze bijzonderheden leren over mens, natuur en dier. Kinderen van 10 en 12 jaar zijn erg nieuwsgierig. Documentaires en nieuwsuitzendingen bevredigen die nieuwsgierigheid.

De helft van de ondervraagde kinderen kijkt soms graag naar het *nieuws*. Een vijfde kijkt nooit en 30% kijkt graag en dagelijks naar het nieuws. Ze zijn vooral geïnteresseerd in nieuwsbijdragen i.v.m. spectaculaire gebeurtenissen en goed nieuws. Een volwassene die de kinderen tijdens het nieuws-kijken begeleidt en uitleg geeft, weten de kinderen naar waarde te schatten.

Voor 10- en 12-jarigen is een *dagelijks jeugdjournaal* geen must, maar het mag er voor hen best komen. 30% van de kinderen hoeft geen dagelijks jeugdjournaal. Volgens kinderen is het 'gewone' nieuws te moeilijk, te saai, duurt het te lang en er zitten veel te veel oninteressante onderwerpen in. Een jeugdjournaal zou vooral gemakkelijker moeten zijn en meer onderwerpen moeten aansnijden die kinderen echt interesseren.

NOTEN

- 1 *Kind en Samenleving* is een door de Vlaamse Gemeenschap erkende organisatie die de belangen van kinderen behartigt en die een rijke traditie heeft opgebouwd inzake belevingsonderzoek bij kinderen.
Het tv-belevingsonderzoek bij kinderen gaf aanleiding tot de publicatie: Van Gils, J. & Bosscher, M. (1997) *Kinderen en TV: Tegengestelde Belangen? Over de TV-beleving van Kinderen en de Manier om ermee om te Gaan*. Leuven: Garant. In deze publicatie worden de onderzoeksresultaten verrijkt met pedagogische commentaren.
- 2 Studenten worden d.m.v. een leeronderzoek geïnitieerd in de onderzoekswereld: begeleid door deskundigen doorlopen ze de diverse stappen van een onderzoeksproces, vanaf het verzamelen, de analyse tot de rapportering van het onderzoeksmateriaal.

AUTEUR

Martine Bosscher werkt als sociologe bij *Kind en Samenleving*.